

International Journal of Innovative Research in Education

Volume 03, Issue 2, (2016) 55-60

<http://sproc.org/ojs/index.php/IJIRE>

The importance of art in social work practices *Sosyal hizmet uygulamalarında sanatın önemi*

Ergün Hasgül *, Tosya Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, Evde Hasta Bakımı Programı, Kastamonu Üniversitesi, Turkey.

Suggested Citation:

Hasgül, E. (2016). The importance of art in social work practices, *International Journal of Innovative Research in Education*, 3(2), 55- 60.

Gönderim 15 Nisan 2016; Düzeltme 10 Mayıs 2016; Kabul edilen 08 Haziran 2016.

Seçim ve hakem süreci sorumlusu Doç. Dr. Zehra Ozcinar, Atatürk Öğretmen Akademisi, Kıbrıs

©2016 SciencePark Research, Organization & Counseling. All rights reserved.

Abstract

This study addresses the importance of the arts in social work practice. For other disciplines, such as changing people serving social services to adapt to human society is a profession that serves the development of well-being and help to ensure continued. Art of the rehabilitative aspect of the life of the art editing tool when considering social workers, group of developers and creative problem-solving process should be able to use the facilities bond mobilizers. micro-social practice of social workers, mezzo and macro level should be able to give place to the power of art, be able to use as an intervention technique in the art of relationship help. The aim of art and how it is used to transfer the social practice of art therapy as a profession, namely, "What is the place of art and art therapy in social work practice" is to answer the question.

Keywords: Art, Social Work, Social Worker

Özet

Bu çalışmada sanatın sosyal hizmet uygulamasındaki önemine değinilmiştir. Sosyal hizmet insana hizmet veren diğer disiplinler gibi insanların değişen topluma adapte olabilmeleri için iyilik hallerinin gelişmesini ve devamını sağlamak amacıyla hizmet veren bir yardım mesleğidir. Sanatın rehabilite edici özelliği düşünüldüğünde sosyal hizmet uzmanları sanatın yaşantıyı düzenleme aracı, grup bağlarını geliştirici ve yaratıcı problem çözme sürecini

* ADDRESS FOR CORRESPONDENCE: **Ergün Hasgül**, Tosya Meslek Yüksekokulu, Sağlık Bakım Hizmetleri Bölümü, Evde Hasta Bakımı Programı, Kastamonu Üniversitesi, Turkey. **E-mail adres:** ehasgul@kastamonu.edu.tr

harekete geçirici özelliklerini kullanabilmelidirler. Sosyal hizmet uzmanları sosyal hizmet uygulamasının mikro, mezo ve makro düzeylerinde sanatın gücüne yer verebilmeli, sanatı yardım ilişkisinde bir müdahale tekniği olarak kullanabilmelidirler. Bu çalışmanın amacı sanat ve bir meslek olarak sanat terapisinin sosyal hizmet uygulamasında nasıl kullanıldığını aktarmak, yani “sanatın ve sanat terapisinin sosyal hizmet uygulamasındaki yeri nedir” sorusuna cevap aramaktır.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Sosyal Hizmet, Sosyal Hizmet Uzmanı.

1. Giriş

İnsanların günlük yaşamlarında sosyal işlevselliklerini arttırarak sosyal değişim sağlamayı amaçlayan sosyal hizmet, insana hizmet veren diğer disiplinler gibi insanların değişen topluma adapte olabilmeleri için iyilik hallerinin gelişmesini ve devamını sağlamak amacıyla hizmet veren bir yardım mesleğidir. Bu gelişim ve devamlılık için değişim temel şarttır. Sosyal değişim ajanı olarak sosyal hizmet müdahalesini gerçekleştirecek sosyal hizmet uzmanının bazı niteliklere sahip olması gerekmektedir. Sosyal hizmet uzmanı; sorumluluk alabilen, farklılıklara saygı duyan ve onları dikkate alan, eleştirel düşünebilen ve eleştiriye acık, sözlü ve sözsüz iletişim becerilerini kullanabilen, danışanın duygularını anlayabilen, empati kurabilen bir meslek elemanı olması beklenmektedir. Değinen bu özellikleri etkili bir şekilde kullanan sosyal hizmet uzmanı yardım ilişkisini başlatmış olur (Serpen ve Hasgül, 2015).

Miley, O’Melia ve DuBois (1998) sosyal hizmet uygulamasının danışmanlık, kaynak yönetimi ve eğitim olmak üzere birbiriyle bağlantılı üç işlev çerçevesinde yürütüldüğünü belirtmektedirler. Sosyal hizmet uzmanları bu işlevlerin her birinde ayrı ayrı birey ile aile, grup ile örgüt, topluluk ile toplum ve sosyal hizmet düzeylerinde birtakım roller üstlenmektedirler. Bu roller birey ve aile düzeyinde muktedir kılıcı, bağlantı kurucu/savunucu, öğretici; resmi gruplar ve örgütler düzeyinde kolaylaştırıcı, uygun hale getirici/aracı, eğitim; topluluk ve toplum düzeyinde planlayıcı, harekete geçirici, toplumu bilgilendirme; sosyal hizmet sistemi düzeyinde ise meslektaşlık/izleme, hızlandırıcı, araştırmacı/mesleki bilgilendirici rolleridir (Miley, O’Melia ve DuBois, 1998). Sosyal hizmet uzmanları bu işlev ve rolleri yerine getirirken sosyal hizmetin kuramsal bilgisinden, olgusal bilgisinden ve uygulama bilgisinden faydalanmaktadır. Sosyal hizmet kuramı, eğitimi ve uygulamasında sanatsal duyarlılık önemli bir araçtır. Sanata duyarlı bilim adamı ve uygulayıcılar, müracaatçının sosyal hizmet gereksinimlerini gidermede sanatı bir iletişim aracı olarak kullanabilir (Sayar, 2005).

Hastalıkların iyileştirilmesinde sanatın kullanımı her ne kadar sanatla tedavi adıyla olmasa da çok eski zamanlara dayanmaktadır. Şamanizm veya ruh çağırma eski çağ dönemlerinden beri var olan geleneksel iyileştirme ayinleridir. Bu ayinlerde çoğunlukla tüm sanatlar hep birlikte kullanılırdı ya da sanat nadiren tek başına ve birbirinden soyutlanmış şekilde kullanılırdı. Ayrıca ölüm ve yeniden doğuşu içeren ayinler de yapılırdı. Bu ayinlerde sembolik olarak ölümün kenarına gelen kişinin yaşama yeniden, yeni takdirler ve içgörülerle döndüğü inancı vardı (Moreno, 2001: akt. Doğaner). Mesnevilikte de ney metaforunun ne kadar önemli olduğu ortadadır. Tosun ve Erdoğan (2013) ney metaforunu anlamının Mevlana felsefesini anlamada temel bir yere sahip olduğunu belirtmişlerdir. Ney’in dinlendirici etkisinin insanı sorunlarından uzaklaştırdığı ve olgunlaştırdığı düşünülmektedir. Yine Drama’nın çocukların gelişimi, davranış değişiklikleri, eğitim, ruhsal rahatsızlıklar gibi konularda önemli bir etkisinin olduğu yapılan çalışmalarla kanıtlanmıştır (Piaget, 1951). Resim çizmenin psikoloji alanında çocukların duygularını ve düşüncelerini anlamada kullanıldığı bilinmektedir. Müzik, drama ve resim dışında dans, yazma, anlatı, tiyatro gibi birçok sanat türü insanların sorunlarını anlamada ve çözümünde farklı disiplinler tarafından kullanılmaktadır. Bireysel ve gruplarla uygulanabilen bu etkinliklerin değerlendirme ve müdahale amaçlı kullanıldığı genel adı sanat terapisi.

Sanat materyalleri kullanmak ve yaratıcı süreç, müracaatçının duygusal çatışmalarını çözümlemeyi sağlar, sosyal becerileri, farkındalığı artırır, savunma mekanizmalarını geliştirir, benlik saygısını artırır, anksiyetesini azaltır, onların yaratıcı düşüncelerini mümkün kılar ve problem çözme becerilerini geliştirir (Malchiodi, 2007). Yalom grupla sanat terapisinin farkındalığı ve kendini ifade etmeyi arttırmak için etkili bir yol olduğunu belirtmiştir (2005). Grupla sanat terapisi müracaatçıların güvenli bir ortamda duygularını tartışabilmelerini sağlar. Ek olarak, grup terapisindeki katılımcılar kendilerini izole hissetmezler ve birbirlerinden geribildirim alabilirler (Waller & Mahony, 1999).

Yukarıda sayılan sanat terapisinin müracaatçı/müracaatçılar üzerindeki etkileri göz önüne alındığında insanları güçlendirmeyi ve özgürleştirmeyi amaçlayan sosyal hizmetin sanat terapisini birey ve grupla çalışırken kullanmasının önemi ortaya çıkmaktadır. Bu çalışma ile “sanatın ve sanat terapisinin sosyal hizmet uygulamasındaki yeri nedir” sorusuna cevap aranacaktır.

2. Sanat Terapisi

Sanat terapisi, görsel imgelemenin bütünleştirici ve iyileştirici potansiyele sahip olduğu inancı üzerine kurulmuştur ve genellikle, psikolojik içgörü ve duygusal olgunlaşmanın bir aracı olarak kullanılır. Birçok sanat terapisti yaratıcı sürecin kendisinin iyileştirici gücü olduğu görüşünde uzlaşmaktadır (Spaniol, 2001, ss. 221-231).

Sanat terapisinin keşfedilmesi 1940'lara dayanır ve profesyonelleşmesi 1960'larda başlamıştır (Spaniol, 2001, ss. 221-231). Sanat terapisi terimi ilk olarak 1942 yılında sanatçı Adrian Hill tarafından, Kral 7. Edward sanatoryumundaki tüberküloz hastalarıyla yaptığı çalışmayı tanımlamak amacıyla kullanılmıştır. Hill, resim yapmanın sadece hastaların zaman geçirmesini sağlamadığını aynı zamanda onlara anksiyete ve travmalarını ifade etmek için bir araç olduğunu keşfetmiştir. Hill, sanat terapisinin psikiyatri hastanelerinde de kullanılması için başarılı çalışmalar yapmıştır. Sanat terapisi; 1940'lı ve 1950'li yıllarda hastane sistemi içerisinde bir psikoterapi türü olarak kullanılmamış fakat diğer psikoterapi yöntemlerine cevap vermeyen hastalar için önemli bir kendini ifade etme alanı sağlamıştır (Waller, 1993). Resim, müzik, tiyatro, sinema, hareket ve dans gibi sanatın her alanındaki uygulamaları içerir.

Sanat terapisi başladığı yıllar olan 20. yüzyılın ilk yarısı boyunca psikanalizin tedavi seçeneği oldu. Böylece sanat terapisi görsel imgeleri kullanan psikanalizin bir şekli olarak başladı (Ulman, 1987). Sanat terapisi psikanalize ek olarak pek çok psikoterapötik yaklaşımı da benimsemiştir ve onlar müracaatçılardan kaynaklanan farklı kültürel geçmişlerine duyarlı olmaya başlamışlardır. Kültürel olarak daha yetkin olmaya başlamanın yanında, bu bazı sanat terapistlerinin müracaatçıların kendi sorunları ve kişiler arası sorunları gibi kültürel ilgili problemlerini desteklemeye çalıştıkları anlamına gelir. Ayrıca birkaç sanat terapistinin toplumun belli sorunlu yönlerine sanki müracaatçılar kendileriymiş gibi yaklaştığı anlamına da gelir.

Sanat terapisi duygusal çatışmaları uzlaştırması, farkındalığı arttırması, sosyal becerileri geliştirmesi, davranışları yönetmesi, problemleri çözmesi, kaygıyı azaltması, gerçeğe yönelmesi ve öz-saygıyı arttırması anlamında terapötiktir. Sanat terapisi kısaca gelişim, görsel sanatlar (çizim, boyama, heykel ve diğer sanat formları) ve yaratıcı sürecin danışma ve psikoterapi modelleriyle bütünleşmesidir (American Art Therapy Associations, 2007).

3. Sosyal Hizmet Uygulamasında Kullanılabilecek Sanat Terapisi Türleri

Sosyal hizmet bir dayanışma ve yardım etme mesleğidir. Sosyal hizmet sahip olduğu kimi özellikler nedeniyle diğer yardım mesleklerinden farklılaşmaktadır. Sosyal hizmeti diğer mesleklerden farklılaştıran en önemli özellik; uygulama merkezine insanların yaşam deneyimleri ve çevreleriyle etkileşimlerini koymasındadır. Sosyal hizmet hem insanlarla hem de insanlar için mücadele veren bir meslektir (Duyan, 2010). Bu nedenle sosyal hizmetin kapsamı ve faaliyet alanı oldukça geniştir. Sosyal hizmet uzmanlarının mikro, mezo ve makro düzeylerdeki uygulamalarda yetkin olması gerekmektedir. Sosyal hizmetin mikro uygulamalarında; aile, okul, akran grubu, komşular ve çocuk bakım ortamları gibi yakın çevrelere yapılan müdahaleler, mezo uygulamalarında; yakın çevre arasındaki bağlantılardan (çocuğun evi ve okulu gibi) oluşan sistemlere yapılan müdahaleler, makro uygulamalarında politikalar, yasalar, bağlam (doğu kültürü, batı kültürü, ulusal ekonomik ve siyasi kültür, altkültür gibi) ile ilgili müdahaleler yer almaktadır (Duyan, 2010).

Sosyal hizmetin bu uygulama alanlarında bireyle, aileyle, grupla çalışırken sanat terapisinin kullanımı sorunların çözülmesinde, benlik saygısının ve farkındalığın artırılmasında, duygusal sorunların ortaya konulmasında yararlı olacaktır. Sosyal hizmet uzmanlarının yardım ilişkisinde kullanabilecekleri bazı sanat terapisi türleri şunlardır; drama, müzik, görsel sanatlar, oyun, edebiyat.

Müzikle Terapi; yeni içgörüler ve davranışların gelişmesi için bir köprü olabilen evrensel çok kültürlü bir deneyimdir (Brown, 2001; Silverman, 2008). Müzikle terapi müzik terapisi eğitimi almış yeterliliği olan bir profesyonel tarafından terapötik bir ilişki içinde bireysel hedeflere ulaşmayı amaçlayan müzik müdahalelerinin klinik ve kanıta dayalı kullanımınıdır. Müzik terapisi bireylerin fiziksel, duygusal, bilişsel ve sosyal ihtiyaçlarını ifade edebilmeleri için terapötik ilişki içerisinde kullanılır. Her müracaatçının güçleri ve ihtiyaçları değerlendirildikten sonra eğitilmiş müzik terapisti yaratıcılık, şarkı söyleme, hareket etme ve/veya müzik dinlemeyi içeren tedaviyi sağlar. Terapötik bağlamda müzikal katılım aracılığıyla müracaatçıların yetenekleri güçlendirilerek, onların yaşamlarındaki başka alanlara kaydırılır. Bu terapi ayrıca kelimelerle kendilerini ifade etmede zorlanmakta olanlara yararlı olarak iletişim yolları sağlar. Müzik terapisinde araştırma çoğu alanda etkinliği destekler. Örneğin; fiziksel rehabilitasyon ve hareketi kolaylaştırmak, bakım veren müracaatçıların motivasyonlarını arttırmak, müracaatçılara ve ailelerine duygusal destek sağlamada ve duyguların ifadesinde bir çıkış yolu olmak (American Music Therapy Association, 2016). Sosyal hizmet uzmanları uygulamalarında müziğin yukarıda saymış olduğumuz terapötik özelliklerini kullanarak müracaatçıların ve ailelerinin güçlerini ve sorunlarını rahat bir şekilde ifade etmesini sağlayabilir. Ayrıca müracaatçıların güçlü yanları geliştirilebilir, duygusal, bilişsel ve sosyal gereksinimleri karşılanabilir. Ailelerin bakım yükü nedeniyle yaşadıkları stres azaltılabilir. İhmal ve/veya istismara maruz kalan yaşlı, çocuk, kadın ya da engelli bireylerin kendilerini sözel olarak ifade etmeleri sağlanabilir. Sorunlarına sapsanmış ve çözmekte zorlanan bireylerin stresleri azaltılarak, yeni bakış açıları geliştirmeleri sağlanabilir. Bu nedenlerle sosyal hizmet uygulamalarında müziğin bir müdahale aracı olarak kullanılabilmesinin önemi yadsınamaz. Başlangıçta yalnızca yetişkinlere hizmet veren genel hastaneler için ya da gaziler için psikiyatri birimleriyle sınırlandırılan bu tedavi yöntemi daha çeşitlendirilerek farklı müracaatçı ortamlarını kapsamaya başladı. Yetişkinler, ergenler ve çocuklar için olan hastanelerde ve psikiyatri merkezlerinde, taburculuk sonrası evlerinde, yaşlı bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde, psikososyal müdahale yapan özel ve toplum merkezlerinde, alkol ve madde bağımlılığı tedavi merkezlerinde (Alvin, 1966), kadın sığınma evlerinde, yatağa bağımlı bireylere verilen evde bakım hizmetlerinde bir müdahale tekniği olarak kullanılabilir.

Drama Terapi; tiyatro ya da dramayla sağaltımın kökleri çok eskilere dayanmaktadır. Aristo'nun katarsis kavramsallaştırması bununla ilgilidir. Psikodramadan ve oyun terapisinden farklıdır. "Başkası" olma rahatlığında yani güven veren bir ortamda gerçekleştirildiği için "ben"i anlamada etkili olur (Sayar, 2005). Drama terapisinin oyun, doğaçlama, grup çalışması, ritüeller ve uzlaşma gibi terapötik faktörleri vardır (Jennings, 1973).

Görsel Sanatlar Terapisi; Görsel sanatlar, insan ile var olan ve insan ile şekillenip gelişebilen bir olgudur. Tarihin başlangıcından beri süregelen bu olgusal gerçeklik içerisinde insan; duygu, düşünce, yaşayış ve inanışlarını görsel sanatlar aracılığı ile yansıtmış ve maddesel bir görüntüye dönüştürebilmiştir (Salderay, 2008; Gombrich, 2004).

Her yaştaki bireyin bedensel, zihinsel ve duygusal durumunu olumlu anlamda artırmak ve geliştirmek için yaratıcı görsel sanatlar uygulamalarını kullanan bir tür zihinsel sağlık uzmanlık alanıdır. Sanatsal olarak kendini ifade etmede, yaratıcı oluşumu içeren bir anlayış üzerine temellendirilmiş görsel sanatlar tedavisi, bireylerin problemlerini ve çatışmalarını çözmede, kişiler arası becerileri geliştirmede, davranışı yönlendirmede, psikolojik baskıyı (stresi) azaltmada, kendi kaderini tayin etmede, benlik değerini ve bireysel farkındalığı artırmada ve içsel başarıyı sağlamada (bireyin kendini gerçekleştirme) kişilere yardımcı olmaktadır (American Art Therapy Association, 2007).

Görsel sanatlar, bireyin farkındalığının artmasına, kendini keşfetmesine ve rahatlamasına olanak sağlayan bir alandır. Bireyin kendine yönelik algısını geliştirerek rahatlamasını sağlayan görsel sanatlar alanı, bireyin tedaviye dayalı fiziksel, psikolojik ve sosyal ihtiyaçlarını gidermede bir teknik olabilmektedir. Görsel sanatların yaratıcı anlatımı destekleyen yapısı ile fiziksel ve duygusal semptomların uygulamalar esnasında azalmasına neden olmaktadır (Monti, Peterson, Kunkel, Hauck, Peguignot, Rhodes & Brainard, 2006, ss. 363-373; Puig, Lee, Goodwin & Sherrard, 2006, ss. 218-228; Stuckey ve Nobel, 2010, s. 258).

Heykel, çizim, boyama gibi görsel sanat alanlarını kullanarak yapılan müdahale, çocuklar, ergenler, yetişkinler, orta yaşlılar, gruplar ve ailelerde kaygı, bunalım (depresyon) ve diğer zihinsel ve duygusal problemler ve hastalıklara ilişkin bulguları gözlemlenme ve belirlemede, istismara (kötüye kullanmaya) dayalı durumlarda, bağımlılıklarda, aile ve akraba meselelerinde, kötüye kullanmalarda, ev-içi şiddette, hastalık veya engellilik koşullarına bağlı oluşan toplumsal ve duygusal zorluklarda, yas sürecinde ve travmalarda, fiziksel durumlarda,

bilmeye ve idrak etmeye ilişkin durumlarda, nörolojik problemlerde kullanılmaktadır. Gelişmiş birçok ülkede birçok görsel sanatlar tedavi programı hastanelerde, kliniklerde, eğitim kurumlarında, toplum merkezlerinde yer almaktadır (American Art Therapy Association, 2013). Türkiye’de de huzurevlerinde, yaşlı bakım merkezlerinde, çocuklara hizmet veren sevgi evlerinde hobi faaliyetleri altında resim, boyama, el işleri gibi sanatsal aktiviteler yürütülmektedir.

4. Sonuç

İnsana yardım eden mesleklerde profesyoneller müracaatçıların yaşadıkları zorlukları çözme konusunda onlara yardımcı olabildikleri gibi onların yaşam kalitelerini de yükseltmeye çalışmaktadırlar. Sanatın insanın gelişimi üzerindeki etkisi hastaları o hastalıklı hayatlarından çekip bir pencere açarak nefes almalarını, kaybettikleri eğlenme kapasitelerini ve kontrol duygularını sanat ürününü yaratırken tekrardan fark etmelerini sağlamaktadır. Dışarıdan gözlemci olan kişi, hastaların uygulamalar sırasında bir yandan içlerindeki acılarıyla buluşup karmaşık duygular yaşarken bir yandan küçük çocuklar gibi eğlendiklerini çok rahat gözlemleyebilmektedir (Aydın, 2012).

Sosyal hizmet eğitimi ve uygulamasında sanatsal duyarlılık önemli bir değerlendirme ve müdahale aracıdır. Sanata duyarlı bilim adamlarının ve uygulayıcıların, müra-caatçının sosyal hizmet gereksinim-lerini gidermede sanatı bir iletişim ve müdahale aracı olarak kullanabilmesi beklenmelidir. Sosyal hizmet uzmanlarının hem kendileri hem de uygulamaları için ilgi duydukları bir alanda sanatsal bir tedavi aracını öğrenmeleri desteklenmelidir. Gerekirse üniversitelerin eğitim programlarına dahil edilmeli ve bu konularda eğitimler, grup çalışmaları, kongreler düzenlenmelidir.

Kaynakça

- Alvin, J. (1966). *Music therapy*. London: John Baker.
- American Art Therapy Association (2007). <http://www.arttherapy.org/> Erişim Tarihi: 06.05.2016
- American Art Therapy Association (2013). Erişim Tarihi: 17.05.2016
<http://arttherapy.org/upload/whatisarttherapy.pdf>
- American Music Therapy Association (2016). <http://www.musictherapy.org/about/quotes/> Erişim Tarihi: 16.05.2016
- Aydın, B. (2012). *Tıbbi Sanat Terapisi*. Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar, 4(1), ss. 69-83.
- Brown, J. M. (2001). Towards a culturally centered music therapy practice. *Canadian Journal of Music Therapy*, 8, 11–24.
- Duyan, V. (2010). *Sosyal Hizmet Temelleri Yaklaşımları ve Müdahale Yöntemleri*. Ankara: Aydınlar Matbaacılık Sanayi ve Ticaret Ltd. Şti.
- Gombrich, Ernst Hans, (2004). *Sanatın Öyküsü*, Remzi Kitabevi, İstanbul.
- Jennings, S. (1973). *Remedial Drama*. London: A & C Black.
- Malchiodi, C. (2007). *What is art therapy? Art Therapy Sourcebook (2nd Edition)*, United States of America.
- Miley, K.K, O’Melia M., DuBois, B. (1998). *Generalist Social Work Practice: Empowering Approach*. Boston: Ally Bacon.
- Monti D.A., Peterson C., Kunkel E.J., Hauck W.W., Peguignot, E., Rhodes, L., & Brainard, G.C. (2006). A randomized, controlled trial of mindfulness-based art therapy (MBAT) for women with cancer. *Psychooncology*, 15(5). 363–373.
- Moreno JJ. (2001). *İçimizdeki Müziği Eylemek. Müzik Terapisi ve Psikodrama (Çeviri Ed. İ., Doğaner)*. İzmir: Atadost Matbaacılık.
- Piaget, J. (1951). *Play, Drama and Imitations of Childhood*, London: Routledge & Kegan Paul.
- Puig, A., Lee, S.M., Goodwin, L., & Sherrard P.A.D. (2006). The efficacy of creative arts therapies to enhance emotional expression, spirituality, and psychological well-being of newly diagnosed stage I and stage II breast cancer patients: a preliminary study. *Arts Psychother*, 33(3), 218–228

Hasgöl, E. (2016). The importance of art in social work practices, *International Journal of Innovative Research in Education*, 3(2), 55- 60.

Salderay, Bülent, Türkiye'deki Zihin Engelliler İş Okullarında Görsel Sanatlar Dersinin Öğrencilerin Beceri, Davranış ve Meslek Edinimindeki Katkısına Yönelik Öğretmen Görüşleri, *Doktora Tezi*, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Ankara, 2008.

Sayar, Ö.Ö. (2005). Sanat ve İnsana Yardım. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 16(2), 121-134.

Serpen, A.S., Hasgöl, E. (2015). Sosyal Hizmet Uygulamalarında Empatinin Önemi ve Yardım İlişkisi Üzerine Etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 35(2), 37-52.

Silverman, M. J. (2008). Nonverbal communication, music therapy, and autism: A review of literature and case example. *Journal of Creativity in Mental Health*, 3, 3–19.

Spaniol, S. (2001). Art and Mental Illness: Where is the Link? *The Arts in Psychotherapy*, 28, ss. 221-232.

Stuckey, H.L., & Jeremy, N. (2010). The Connection Between Art, Healing, and Public Health: A Review of Current Literature, *American Journal of Public Health*, 100(2), 254-263.

Tosun, M., Erdoğan, Ş. (2013). Mevlana Çevirilerinde Sembollerin Önemi: "Ney" ve "Gel" Örneğinde Mesnevi'nin Evrensel Hoşgörü Çağrısı. *Akademik İncelemeler Dergisi*, 8(1), 347-362.

Ulman, E. (1987). Variations on a Freudian Theme: Three Art Therapy Theorists. In J.A. Rubin (ed.) *Approaches to Art Therapy: Theory and Technique*. New York: Brunner/Mazel.

Waller, D., & Mahony, J., (1999). Introduction. In D. W. Mahony (Ed.), *Treatment of addiction: Current issues for art therapies* (pp. 1-14). New York, NY: Routledge.

Waller D. (1993). *Group Interactive Art Therapy*. New York: Routledge.

Yalom, I. (2005). *The theory and practice of group psychotherapy (5th ed.)*. New York, NY: Basic Books.